

Uiso Alemany. *My family*, 2000. Tècnica mixta, 350 x 250 cm.

D • O • S • S • I • E • R

LLEVA'M LES MANS DEL DAMUNT, HUMÀ FASTIGÓS!

EL RETORN DEL PLANETA
DELS SIMIS

Dossier coordinat per Fernando Sapiña

L'any 1968 s'estrenaren dues pel·lícules fonamentals en la història del cine. La primera, *2001: una odissea de l'espai*, canvià el curs del cine de ciència-ficció. La segona, *El planeta dels simis*, també contribuï a establir les bases d'una ciència-ficció més intel·ligent. *2001*, tant la pel·lícula com la novel·la, tenen el seu lloc en els cursos de ciència-ficció que s'imparteixen en universitats nord-americanes. No succeeix el mateix amb *El planeta dels simis*: tal vegada no es presta tan fàcilment a les fabulacions postmodernistes. A més, el caràcter anglocèntric d'aquests cursos exclou la novel·la: Pierre Boulle era francès.

Hem aprofitat la coincidència de la publicació en valencià de la novel·la de Boulle (Publicacions de la Universitat de València) amb l'estrena de la pel·lícula *L'origen del planeta dels simis* per recordar aquesta història i abordar el tema de l'experimentació amb animals, atès que els experiments cerebrals amb humans són l'essència d'un dels moments més impactants de la novel·la i les conseqüències de l'experimentació animal són el nucli de la *preqüela*.

Fernando Sapiña. Institut de Ciència dels Materials, Parc Científic, Universitat de València.

Uiso Alemany. *Res de transcendent*, 2000. Tècnica mixta, 250 x 250 cm.

DE NOU, EL PLANETA DELS SIMIS

LA NOVEL·LA DE BOULLE A TRAVÉS DEL CINEMA

Alfred Ramos

La distopia, també anomenada antiutopia, ha estat un dels subgèneres més productius de la literatura i del cinema de ciència-ficció del darrer segle. Hom atribueix el neologisme del terme a l'economista britànic John Stuart Mill, un inconformista defensor de la llibertat sense quasi fronteres amb el límit que imposaria el dany que la nostra actuació pot infligir a un altre. Temorós de la uniformació i de l'opressió de les estructures polítiques que encotillen la persona, va ser un demòcrata convençut i practicant, defensà els drets que assistien en una societat lliure a les persones de color i les dones, en una època que tots dos grups humans eren fortament discriminats, alçant la veu per la seua emancipació. Assenyala que la lluita entre llibertat i autoritat és el tret més destacat de les etapes de la història.

Al segle xx els perversos sistemes totalitaris anihiladors de la llibertat humana, amb milions de morts i una devastadora II Guerra Mundial, donaren pas a una literatura d'acusació que prengué la forma de ciència-ficció, en el subgènere de la distopia. La xenofòbia, l'estat policial, l'anul·lació de la llibertat d'expressió, els camps de concentració i altres formes de destrucció de la consciència auguraven un futur cruel, lluny d'una societat justa, lliure i, en últim terme, utòpica. Calia prendre partit i denunciar la liquidació dels drets humans. És l'aparició de les novel·les *Metropolis* de Thea von Harbou el 1926, *Un món feliç* d'Aldous Huxley el 1932, *1984* de Georges Orwell el 1949, *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury el 1953, *La taronja mecànica* d'Anthony Burgess el 1962, *El planeta dels simis* de Pierre Boulle el 1963 i *Somien els andròides amb ovelles elèctriques?* de Philip K. Dick el 1968, entre altres famoses distopies. Foren ben adaptades al cinema per grans directors com Fritz Lang, Michael Anderson, François Truffaut, Stanley Kubrick, Franklin J. Schaffner i Ridley Scott en pel·lícules del mateix títol, llevat del conte de Dick, que va ser adaptat per Scott amb el nom de *Blade Run-*

ner. Sorpren que, a hores d'ara, encara no hi haja una versió fílmica d'*Un món feliç* de Huxley.

A aquestes visions del demà esgarrifoses produïdes pels sistemes totalitaris s'han anat sumant en els darrers anys altres variants distòpiques, com l'anomenat *cyberpunk*, terme nascut en els vuitanta i que pren com a base les conseqüències que en el futur podria ocasionar el domini global de les multinacionals tecnològiques. Asimov assenyala que els avenços tecnològics podrien tornar-se en contra nostra. Un avenir inquietant presagiat per *Blade Runner* o les més recents *Brazil* (1985), *Robocop* (1987), *Gattaca* (1997), *Matrix* (1999) o *Minority Report* (2002), que no esgoten el subgènere, i que corroboren la paúra i la malfiança que desperten els sistemes de control social, l'alienació de l'individu i la pèrdua de drets i llibertats.

La publicació d'*El planeta dels simis* de Pierre Boulle per la Càtedra de Divulgació de la Ciència de la Universitat de València, en la col·lecció «Ciència entre lletres», dirigida per Fernando Sapiña, en acurada traducció de Juli Avinent, quasi en paral·lel a l'estrena cinematogràfica de *L'origen del planeta dels simis* de Rupert Wyatt, acaba de posar d'actualitat aquesta mirada distòpica. La novel·la de Boulle presentava, a l'any 2500, el viatge d'una nau espacial de la Terra a un planeta proper a l'estel supergegant Beltegeuse. Els viatgers descobreixen un planeta sem-

blant al nostre dominat per simis, en evolució tecnològica avançada, on els humans, desproveïts de llenguatge, tenen la condició d'animals salvatges.

L'obra de Boulle fa incidència en l'odi feroç entre simis i humans. És un escriptor volterrià (vegeu *Micro-mégas*) que compon en *El planeta dels simis* una sàtira fantàstica dels costums humans. Els simis, que han desenvolupat un cervell complex i organitzat, consideren els humans criatures bestials, amb un psiquisme embrionari i mancades de consciència, i les sotmeten als més terribles experiments. Boulle reflexiona sobre

«'EL PLANETA DELS SIMIS'
ÉS UNA SÀTIRA FANTÀSTICA
DELS COSTUMS HUMANS.
ELS SIMIS, QUE HAN
DESENVOLUPAT UN CERVELL
COMPLEX I ORGANITZAT,
CONSIDEREN ELS HUMANS
CRIATURES BESTIALS,
AMB UN PSIQUIISME
EMBRIONARI I MANCADES DE
CONSCIÈNCIA»

el maltractament dels animals i remarca els límits de la biomedicina. El personatge principal, el periodista Ulisses Mérou, testimoni de les espantoses operacions dels simis sobre els humans en la visita a l'Institut d'Estudis Biològics –ablacions de parts del cervell, alteracions de l'escorça cerebral, extracció de lòbuls temporals...– davant les justificacions dels biòlegs simis en aquests experiments tan horribles afirma: «Aquest argument no em commogué a penes, no més que el record del mateix tractament aplicat als ximpanzés en un laboratori terrestre.» L'esperança la posa l'escriptor francès en crear uns personatges sensibles a la pietat, tendres i afectuosos com ara els ximpanzés Zira o Cornelius.

■ L'ADAPTACIÓ AL CINEMA: UN IMPACTE QUE PERDURA

L'adaptació cinematogràfica de l'obra de Boulle no va trigar massa. El mateix any de l'edició de la novel·la el productor Arthur P. Jacobs comprava els drets per al cinema. L'actor Charlton Heston, que interpretaria el personatge central, el coronel George Taylor, donà un fort impuls a un projecte que Franklin J. Schaffner, un dels directors més considerats de l'anomenada *Generació de la televisió*, i que acabava de treballar amb Heston en *El senyor de la guerra*, acabaria dirigint el 1968. Els guionistes Rod Serling i Michael Wilson van donar-li una visió política d'actualitat que l'original de la novel·la no presentava. La guerra del Vietnam, amb la seua violència, i el final apocalíptic, amb l'Estàtua de la Llibertat soterrada a la platja, són paràboles presents en el film. Wilson, condemnat pel Comitè d'Activitats Antiamericanes del senador McCarthy i per tant *blacklisted*, coneixia a bastament l'obra de Pierre Bou-

lle. Havia adaptat el 1957, amb Carl Foreman, un altre *blacklisted*, l'altra famosa novel·la de Boulle, *El pont sobre el riu Kwai*, dirigida per David Lean. Schaffner, per la seua banda, també va portar l'obra de Boulle al seu terreny i tornava a remarcar la dialèctica del poder que era present en la seua obra anterior. Guionistes i director havien dotat el film d'una nova mirada, però hi havia més diferències remarcables entre totes dues obres.

El punt de vista és el primer que ens colpeix. La novel·la està escrita en primera persona i adopta la forma d'un manuscrit trobat; en el film no hi ha *flashbacks* i la focalització ve d'un narrador omniscient que va cronològicament descobrint els fets. L'altra dissemblança notable és el lloc on se situa l'acció. Boulle conta que els simis habiten un planeta (Soror) situat en una regió de l'espai on regna l'estel supergegant Betelgeuse.

La versió cinematogràfica d'*El planeta dels simis*, dirigida per Franklin J. Schaffner, va fer una relectura de la novel·la de Boulle, presentant canvis de guió que dotaren de més entitat la pel·lícula. Ara, *L'origen del planeta dels simis* ens presenta la *preqüela*, amb referències constants a la pel·lícula protagonitzada per Charlton Heston, i lligant-la també amb la novel·la de Boulle amb la qüestió de l'experimentació animal, ja que el llibre ens parla d'experiments amb humans per part dels simis. A dalt, dos fotogrames de la pel·lícula de 1968 i a sota, de la seua *preqüela* estrenada el 2011.

Schaffner i els guionistes Wilson i Serling, amb un gir sorprenent i impactant, ens revelen que Taylor no arriba a un planeta desconegut, lluny del Sistema Solar: es troba a la mateixa Terra d'on havia eixit. D'ací la valenta denúncia que la pel·lícula fa del destí que espera a la humanitat. Els altres canvis de guió, respecte al film, són menors, com ara l'ofici dels navegants (Ulisses és periodista, Taylor, astronauta), la llengua que parlen, el distint nivell tecnològic, la situació de Nova...

L'impacte va ser fort. Amb un cost de sis milions de dòlars, va recaptar-ne més de trenta. Era previsible l'exploració del filó, es roden quatre films entre seqüeles i *preqüeles*. Tanmateix Schaffner no en filmaria cap, els guionistes Wilson i Serling s'allunyarien del projecte i solament Heston, en un paper secundari, participaria en el següent *Regrés al planeta dels simis* (1970) de Ted Post. Per la seua part, els actors que feien de simis, Rody McDowall (Cornelius), Kim Hunter (Zira) –per cert, també *blacklisted*– i Maurice Evans (Dr. Zaius), serien els únics que rodarien les dues primeres seqüeles, l'esmentada de Post, i *Fugida del planeta dels simis* (1971) de Don Taylor. La sèrie aniria perdent interès i recaptació amb les dirigides per J. Lee Thompson *La rebel·lió dels simis* (1972) i *La conquesta del planeta dels simis* (1973). Encara s'estiraria com una goma amb dues sèries de televisió fetes el 1974 i 1975, aquesta darrera de dibuixos animats. El filó semblava ja esgo-

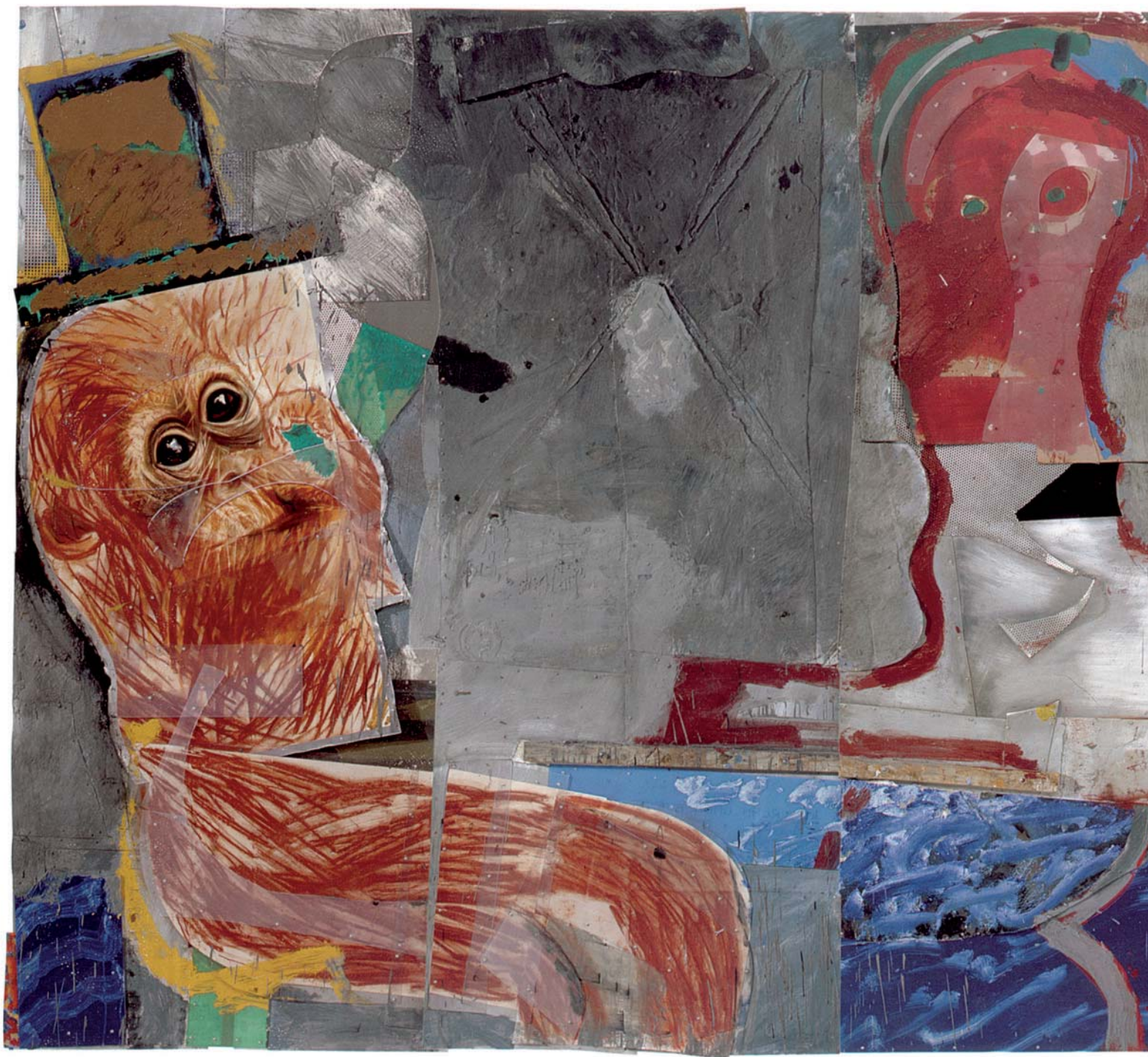
tat fins que Tim Burton va realitzar, el 2002, un nou *remake* de la primera, *El planeta dels simis*, que no arribava a la potència de la versió de Schaffner ni a la mirada volteriana de Boulle i, sense la presència dels personatges fundadors de la saga, com ara Zira, el Dr. Zaius, Cornelius o Taylor, malgrat el *cameo* de Heston. Tim Burton, un més que estimable director amb una creativitat i sensibilitat suggestiva, com deixà palès en *Edward Scissorhands* (1990) o *Ed Wood* (1994), va decebre fins els seus seguidors incondicionals.

Arriba ara la *preqüela* *L'origen del planeta dels simis* del director Rupert Wyatt, deutora de la pel·lícula de Schaffner i, en certa manera, de *La rebel·lió dels simis* de J. Lee Thompson, de la qual només hi resta el personatge central del ximpanzé Cèsar amb el naixement de la intel·ligència superior i la revolta final contra els humans. Tanmateix tot en va ple, de referències a *El planeta dels simis* de Schaffner, frases emprades a manera de rima, situacions semblants, homenatges a personatges anteriors, Heston apareix en una pantalla de televisió, una nau surt de la Terra... I, sobretot, la declarada voluntat de Wyatt d'erigir-se en la definitiva *preqüela* d'*El planeta dels simis*, no sols per explicar les causes de l'evolució del futur de la Terra i del domini dels simis sobre els humans, sinó que, i ací rau l'encert de la cinta, fa una hàbil relectura de la novel·la de Boulle denunciant obertament el maltractament animal, la utilització cruel d'animals en els laboratoris i el sacrifici final a mans pels interessos econòmics dels laboratoris. La història que narra Wyatt en *L'origen del planeta dels simis*, la de l'experimentació d'una multinacional mèdica sobre els ximpanzés per tal de trobar una droga miraculosa que serveixi de cura contra la malaltia de l'Alzheimer, és una aposta valenta que deixa formulades les preguntes clau: Poden els científics usar animals de laboratori? És admissible l'especisme, és a dir, el fet que els individus d'una espècie usen els d'una altra per protegir i conservar la pròpia? Quins són els límits de la investigació biològica? Cent cinquanta anys més tard les paraules de John Stuart Mill cobren actualitat: on és la nostra llibertat si infligim un dany als altres éssers vius? ☺

BIBLIOGRAFIA

- BOULLE, P., 2011. *El planeta dels simis*. Traducció de Juli Avinent. Càtedra de Divulgació de la Ciència. Servei de Publicacions de la Universitat de València. València.
- COMA, J., 2005. *Diccionario de la caza de brujas. Las listas negras en Hollywood*. Inèdita. Barcelona.
- MILL, J. S., 1991. *Sobre la llibertat*. Servei de Publicacions de la Universitat de València. València.
- SÁNCHEZ, S., 2007. *Películas clave del cine de ciencia-ficción*. Robinbook. Barcelona.

Alfred Ramos. Escriptor i responsable de la secció de cinema de la revista *Saó* (València).

Uiso Alemany. *Vida contemplativa*, 2001. Tècnica mixta, 300 x 250 cm.

ELS PLANETES DELS SIMIS

UN ESPILL EN QUÈ MIRAR-NOS AMB ELS ULLS DE «L'ALTRE»

Juli Avinent

Quan es parla de les relacions entre les novel·les i les seues adaptacions cinematogràfiques és fàcil topar amb l'acudit de la cabra que, en un abocador, acaba de menjar-se un rotllo de pel·lícula. Quan una altra cabra se li acostava i li pregunta què li ha semblat, la primera respon: «No estava malament, però em va agradar més el llibre.»

Jo, que també sóc omnívor, en aquest cas no prefereisc el llibre. Encara que li puc reconèixer molts punts d'interès, m'estime més la pel·lícula que va dirigir Schaffner als anys seixanta. I això, malgrat que haja de recórrer a certs convencionalismes potser inevitables, a banda de la necessària condensació dramàtica. Em referesc sobretot a la qüestió de l'idioma: l'home i els simis s'entenen quasi des del principi en anglès –o en la llengua del doblatge– i ningú se'n sorprèn, ni els simis, ni encara menys Charlton Heston (però si som una mica malèvols trobarem una explicació indiscutible: és estrany que els simis parlen, però si ho han de fer, és lògic que ho facen en la llengua universal, exactament universal en aquest cas, o si més no interplanetària).

Però aquesta extraordinària coincidència, que potser és eclipsada pel fet que cadascú es meravella pel grau de desenvolupament de l'altre, és en realitat la més estranya: que dues espècies intel·ligents parlen, d'acord; que puguin arribar a entendre's, ho acceptarem; però que ho facen pràcticament des del principi –des del moment que Taylor pot tornar a parlar, una vegada s'ha recuperat de la ferida al coll– en el mateix idioma, això no! Almenys no, pel que fa a Taylor i a la major part dels simis. Perquè el cas del doctor Zaius és distint: Zaius sap molt bé que l'home i ell pertanyen al mateix planeta i que els uns han après l'idioma dels altres. Aquest coneixement, que serà confirmat de manera magnífica en la seqüència final, quan Taylor troba l'Estàtua de la Llibertat mig soterrada en l'arena i entén que en realitat ha tornat a casa, ho explica tot, tret, com ja hem dit, de la falta de perspicàcia

de Taylor i molts dels simis, científics massa brillants per no reparar amb perplexitat en l'extensió de l'anglès arreu del cosmos, una vegada han acceptat que Taylor ve d'un altre planeta.

Aquesta modificació de la novel·la de Pierre Boulle és la solució més intel·ligent que podrien haver trobat els guionistes i sembla que va sorprendre i agradar al novel·lista. Això parla bé d'ell, si va ser capaç de reconèixer sense gelosia ni injustificada indignació que algú havia millorat les seues idees.

Una vegada aclarit aquest punt, no tinc cap reticència a reconèixer que la novel·la de Boulle és molt entretinguda i dóna ocasió a reflexionar sobre bona cosa de qüestions, encara que sospite que l'autor no sempre ho pretenia, com ara en el cas de l'experimentació

amb animals. Però des del punt de vista científic crec que se li poden fer moltes objeccions. De fet, no em sembla que puguem considerar-la ben bé una novel·la de ciència-ficció: és molt més un relat d'aventures.

És cert que hi ha un viatge espacial, i que bona part dels protagonistes són científics i parlen de temes científics de vegades. Però en el fons, *El planeta dels simis* és un altre exemple de món al revés, és a dir, un espill

en el qual mirar-nos per veure determinades qualitats i defectes nostres amb els ulls de *l'altre*.

«EN EL FONS, 'EL PLANETA DELS SIMIS' ÉS UN ALTRE EXEMPLE DE MÓN AL REVÉS, ÉS A DIR, UN ESPILL EN EL QUAL MIRAR-NOS PER VEURE DETERMINADES QUALITATS I DEFECTES NOSTRES AMB ELS ULLS DE L'ALTRE»

■ UN «ALTRE» AMB MOLTES SIMILITUDS

L'altre, en aquest cas, és el simi, però, si ho mirem bé, de simis només els queda el pelatge: formen una societat organitzada a la manera humana, fan uns oficis i tenen unes diversions com les nostres, parlen i pensen com nosaltres, s'enamoren i tenen un repertori de sentiments humans. N'hi ha d'envejosos, n'hi ha de vanitosos, de venjatiu, de nobles i de dubtosos. N'hi ha que vacil·len entre el seu deure com a científics i els que creuen en el seu deure com a membres d'una societat a la qual consideren que han d'amagar certs descobri-

ments, evidentment amb l'excusa que «encara no som madurs». Tot sona tan pròxim!

El planeta dels simis no és realment més que una mena d'utopia —en un sentit etimològic: no un lloc millor, sinó un lloc que no existeix— que ens planteja una sèrie de suggeriments molt interessants. En realitat, el protagonista de la novel·la, Ulisses Mérou, un periodista francès (i pense que Boule va preferir fer-lo periodista i no científic per no haver d'aventurar-se en uns terrenys que no devia dominar massa), se sorprèn al començament de trobar un estat de coses que no és diferent del que ha deixat a casa seua més que en un punt: són els simis els éssers intel·ligents. A banda d'això, són intel·ligents a la manera humana, amb els mateixos vicis i virtuts, ja ho hem dit, i per això pot entendre's tan bé amb ells, en ben poc de temps, i entendre'ls, i fins i tot justificar-los quan comprèn que se senten amenaçats per ell.

Molt aviat s'habitua a aquell món, aconsegueix ser relativament acceptat, i fins i tot, adopta el punt de vista dels simis en certs moments: per exemple, deixa de mantenir relacions sexuals amb Nova, la dona primitiva que s'ha convertit en la seua companya a Soror, perquè sent que pertanyen a esferes distintes, almenys pel que fa al seu grau d'evolució *espiritual*.

Encara que n'hi ha uns altres en què li resulta impossible. Com ara el de l'experimentació amb animals. Però crec que si intentàrem veure en l'actitud de Boule una crítica als experiments amb animals a través dels seus equivalents amb humans al planeta Soror, ens equivocaríem. Mérou recorda sense escandalitzar-se els experiments que va veure a la Terra, i si ara se sent angunijat, és perquè el subjecte és humà i ell s'hi identifica, però encara més pel plaer morbós que senten els simis quan li fan veure que, en realitat, allí ell pertany a una espècie inferior. Aquesta angouxa, d'altra banda, no el priva d'apreciar fins al mínim detall el que han aconseguit els simis en la seua recerca.

Potser sí que és més crític amb la pràctica de la caça d'humans. Fins i tot alguns dels simis la troben rebutjable, i només l'accepten com un mal inevitable per tal d'aconseguir els subjectes necessaris per a l'experimentació científica. Hi ha, doncs, simis que demostrin una sensibilitat paral·lela a la que mostren alguns humans avui dia, i que, per altra part, devien ser comptats quan va publicar-se el llibre fa cinquanta anys. Però Mérou no té tant de mèrit: observa una activitat exactament igual a les que podria haver vist a la

**«LA NOVEL·LA DE
PIERRE BOULLE ÉS MOLT
ENTRETINGUDA I DÓNA
OCASIÓ A REFLEXIONAR
SOBRE BONA COSA DE
QÜESTIONS»**

seua França natal, i la descriu de manera que ens sembla grotesca i inhumana per diverses raons. Primer que res perquè també ara s'identifica amb les víctimes, humans com ell, o això li sembla. En segon lloc perquè l'escena de caça ocorre només arribar a Soror, quan encara no acaba d'entendre on ha anat a parar i va de sorpresa en sorpresa. I finalment perquè és prescindible, perquè ignora els beneficis en el camp del coneixement que els simis esperen dels experiments científics.

Evolucions que es repeteixen, amb variacions mínimes, en planetes separats per tres-cents anys llum de distància; un xiquet que ensenya a parlar sa mare; controvèrsies científiques paral·leles; i un mateix destí final al qual semblen abocats ineluctablement tots els planetes on conviuen humans i simis.

Consuelo Vento. *Hooligans*, 2010. Guaix i tinta xinesa, 50 x 33 cm.

**«EN EL LLIBRE DE BOULLE ELS SIMIS
NO HAN SOTMÈS L'HOME: NOMÉS
EL CACEN, COM A QUALSEVOL ANIMAL.
I L'HOME NI PENSA A REBEL·LAR-SE,
PERQUÈ JA NO PENSA. ÉS CERT QUE
EN UN PASSAT LLUNYÀ CONQUISTAREN
UN MÓN QUE DOMINAVEN ELS HUMANS,
PERÒ ELS HUMANS NO VAN SER CAPAÇOS
DE PLANTAR-LOS CARA»**

■ POCA CIÈNCIA I MOLTA PARADOXA

Boulle fa una novel·la de ciència-ficció en què hi ha molt poca ciència. És greu, això? Ho seria, en una altra classe de llibre, però açò és una novel·la. Ficció, especulació, paràbola. La seua utilitat és d'una altra mena. Especulació més o menys científica: què passaria si... Boulle fa un viatge que pot recordar uns altres: els de Gulliver, el del viatger del temps de Wells, fins i tot els de Marco Polo. Mérou també coneix un món diferent, però sols en la superfície. I a partir de la comparació, no descobreix els altres tant com es descobreix ell mateix i descobreix l'home. Un home que no és en essència superior als simis. De fet, els simis el superen en alguns aspectes: per exemple, han abolit les guerres gràcies als esforços de la seua elit intel·lectual, els ximpanzés. És cert que encara els queda camí per recórrer en alguns camps: la veritat científica sobre l'origen del simi troba obstacles per a obrir-se pas; de vegades els

**«EL PROTAGONISTA CONEIX UN MÓN
DIFERENT, PERÒ SOLS EN LA SUPERFÍCIE.
NO DESCOBREIX ELS ALTRES TANT COM
ES DESCOBREIX ELL MATEIX
I DESCOBREIX L'HOME. UN HOME QUE NO
ÉS EN ESSÈNCIA SUPERIOR ALS SIMIS»**

interessos dels simis passen per damunt de la idea de justícia —que, tret de Mérou, només els mateixos simis poden imaginar— i per això haurà d'acabar fugint, amb l'ajuda d'alguns ximpanzés, tot s'ha de dir.

Els simis, doncs, no ixen mal parats a la novel·la, no tots. En canvi, els japonesos que vigilen els presoners que construeixen el pont sobre el riu Kwai són menys humans que Zaius, la doctora Zira o el seu promès Cornelius. A l'altra famosa novel·la de Boulle, no només els presoners anglesos, tampoc el narrador de la història s'està d'animalitzar-los constantment. Joyce, un jove comando encarregat de dinamitar el pont del riu Kwai informa el seu comandant: «Senyor, si haguera vist la mirada dels sentinel·les! Micos disfressats! La manera d'arrossegar els peus i de remenar les anques no pot ser humana...» Els japonesos són simis disfressats. I ja abans el coronel Nicholson havia explicat al metge Clipton: «La qüestió és que els xicons han de sentir sempre que som nosaltres qui donem les ordres, no els micos. Mentre s'ho creguen, es tractarà de soldats, no d'esclaus.» Els homes són comandats per nos-

A dalt, Uiso Alemany. *Autoretrat*, 2000. Tècnica mixta, 150 x 200 cm.
A l'esquerra, Uiso Alemany. *Secrets íntims* (triptyc), 2001. Tècnica mixta, 180 x 250 cm.

altres, oficials anglesos, no pels carcellers japonesos, aquests simis. I parlant del coronel Saito, ens diu el narrador: «Aquestes expressions tan brutals i els gestos tan desmanegats, però, fan pensar que es tracta d'una recialla de la barbàrie primitiva.» I hi ha uns quants exemples més.

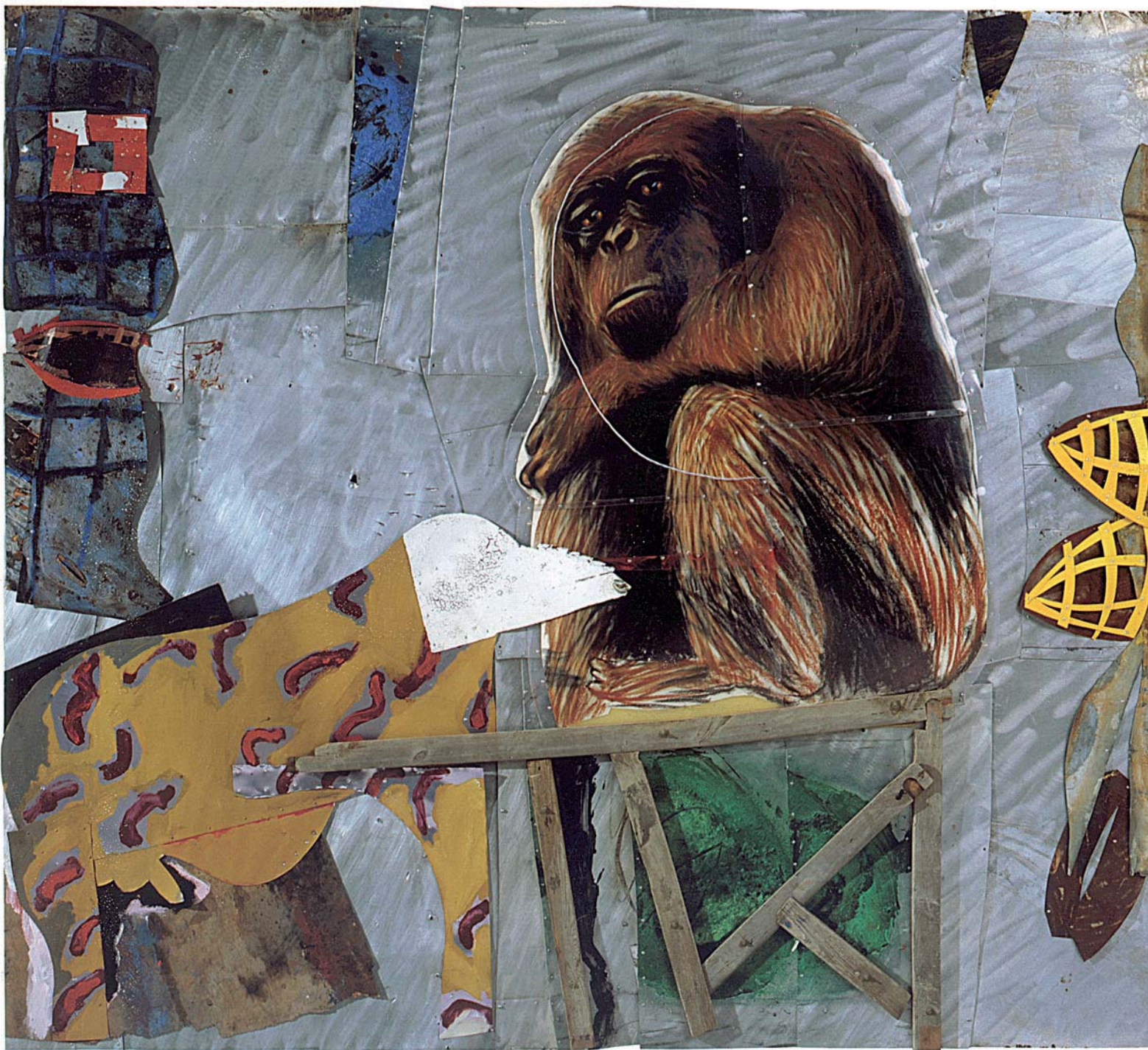
Simis pràcticament humans i japonesos pràcticament simis. Una bella paradoxa. Potser Boulle, que va lluitar contra els japonesos al sud-est asiàtic, tenia rons per a aquest odi o menyspreu. En canvi, les seues crítiques als simis de Soror no tenen res de personal. I per això pot ser generós i descriure simis admirables –ni un sol dels japonesos ho és–. Fins i tot pot insinuar que, tot i l'atracció física que la bellíssima dona de Soror exerceix sobre ell, en realitat Ulisses s'enamora d'una mona, Zira, i ella el correspon, però quan s'oblida de tot i ja està a punt de besar-lo, el rebutjarà, bona broma, perquè és massa lleig.

I si *El planeta dels simis* no és ben bé ciència-ficció, tampoc crec que es puga parlar d'una distòpia. Les grans distòpies que ha imaginat la literatura del segle xx tenen diversos punts en comú que no trobem a la novel·la de Boulle. Totes se situen a la Terra i en un futur més o menys llunyà. I en totes elles l'home ha estat sotmès per un poder omnímode, i encara que és inhumà, l'exerceixen homes. Així és en les més conegudes: *1984*, *Fahrenheit 451* i *Un món feliç*. També en *Nosaltres*, de Zamiatin, o *El conte de la criada*, de Margaret Atwood. Són els simis pitjors que els humans? És evident que no, simplement són l'espècie que, ara, domina aquell món. Tenen els humans més dret? Per què? Les temptacions messiàniques que Mérou experimenta en un primer moment, quan es veu, ell amb el seu fill, com a salvador d'una humanitat caiguda, prompte deixen pas a una comprensió molt més exacta de la realitat: aquell ja no és el món de l'home, de la criatura que en diversos moments d'exaltació ridícula encara creia que era un dels reis de la creació, fet a imatge de Déu, bla, bla, bla...

«SEMBLA QUE BOULLE VULGA ADVERTIR-NOS CONTRA AQUESTA DECADÈNCIA ESPIRITUAL QUE ELL OBSERVA EN EL SEU MÓN. DE LA MATEIXA MANERA QUE EN ALGUN MOMENT VAM ESDEVENIR HUMANS, NO SABEM BEN BÉ COM, TAMBÉ EN ALGUN MOMENT PODRÍEM DEIXAR DE SER-HO»

En el llibre de Boulle els simis no han sotmès l'home: només el cacen, com a qualsevol animal. I l'home ni pensa a rebel·lar-se, perquè ja no pensa. És cert que en un passat llunyà conquistaren un món que dominaven els humans, però els humans no van ser capaços de plantar-los cara. Mérou ha d'admetre que la decadència humana ho va fer possible. Una decadència espiritual, diríem. Sembla que Boulle vulga advertir-nos contra aquesta decadència espiritual que ell observa en el seu món. De la mateixa manera que en algun moment vam esdevenir humans, no sabem ben bé com, també en algun moment podríem deixar de ser-ho. Mentrestant una altra espècie prenia el relleu, i una vegada que l'ha coneguda, no pot dir sincerament que ho haja fet pitjor. ☺

Juli Avinent. Filòleg i professor de l'IES Enric Valor de Picanya (Horta sud, València).

Uiso Alemany. *Tantes preguntes*, 2000. Tècnica mixta, 300 x 250 cm.

EXPERIMENTAR AMB ANIMALS

PROBLEMES ÈTICS I JURÍDICS

Gabriel Doménech Pascual

■ LA INSTRUMENTALITZACIÓ DELS ANIMALS EN LA CIÈNCIA

Els homes ens hem servit des de sempre de la resta dels animals com a instruments per a satisfer les nostres més diverses necessitats, com ara les d'alimentar-nos, vestir-nos, viure d'acord amb les nostres eventuais creences religioses o fins i tot expressar-nos artísticament, per posar només alguns exemples.

El món de la ciència no representa una excepció. També els científics han utilitzat profusament animals, principalment per a realitzar experiments amb ells. Experimentar amb animals consisteix a provocar-los una alteració en el seu cos o en el seu entorn i observar empíricament quines són les conseqüències del canvi amb una finalitat cognoscitiva, per a adquirir coneixements, als quals després normalment se'ls poden donar diverses aplicacions, algunes molt útils.

En certs àmbits, com la medicina i la farmacologia, aquests experiments tenen una enorme rellevància, fins al punt que de vegades l'ordenament jurídic no solament els permet sinó que els imposa (són els anomenats «assajos reglamentaris»). Per comercialitzar un medicament, per exemple, és requisit imprescindible que abans s'haja assajat clínicament amb persones. I els corresponents assajos clínics només poden ser autoritzats quan es dispose de prou dades científiques i, en particular, assajos farmacològics i toxicològics en animals que garanteixen que els riscos que impliquen en les persones en què es realitzen són admissibles (article 3.3.a del Reial Decret 223/2004, de 6 de febrer).

Els animals han estat instrumentalitzats no sols en l'esfera de la investigació, sinó també en la de l'educació, principalment en les facultats de Biologia i Veterinària. L'objectiu principal ací no és investigar i descobrir nous coneixements científics, sinó transmetre els ja existents als estudiants, com també instruir-los en el

maneig de certes tècniques, considerades necessàries per a l'exercici de determinades professions. No cal ni dir-ho, que moltes d'aquestes activitats humanes poden causar dolor, patiment, angonya i danys de diversa consideració als animals que s'hi utilitzen.

■ LA UTILITAT DELS EXPERIMENTS AMB ANIMALS

En les mateixes files dels científics s'ha qüestionat la utilitat d'aquests assajos argumentant que els resultats obtinguts no poden ser extrapolats a l'home, per la senzill raó que els animals utilitzats no són humans. Els uns i els altres constitueixen organismes distints, que

poden reaccionar de manera molt diferent enfront dels mateixos estímuls. No existeix a priori cap garantia que els efectes en la conducta o en el cos humà hagen de ser equivalents als observats en altres éssers vius en el curs d'un experiment artificial realitzat en un laboratori.

És cert que els assajos amb animals no proporcionen informació absolutament fiable sobre quines serien les conseqüències si aquests experiments es realitzaren amb persones. La qual cosa justifica que siguem cauts i crítics

a l'hora d'avaluar aquesta informació, però no significa que els assajos no tinguin cap utilitat. Els homes no som absolutament diferents d'altres animals. Al contrari, tenim moltes característiques en comú, especialment amb alguns, la qual cosa fa que moltes de les observacions efectuades en relació amb els animals puguin ser considerades almenys com indicatives dels efectes que en els éssers humans tindrien els corresponents estímuls.

■ LES RAONS ÈTIQUES PER A OPOSAR-SE A L'EXPERIMENTACIÓ AMB ANIMALS

S'ha qüestionat la realització de certes activitats que infligeixen patiment als animals invocant raons instru-

**«EN ÀMBITS COM
LA MEDICINA I LA
FARMACOLOGIA, ELS
EXPERIMENTS AMB ANIMALS
TENEN UNA ENORME
RELLEVÀNCIA, FINS AL
PUNT QUE DE VEGADES ÉS
L'ORDENAMENT JURÍDIC QUI
IMPOSA QUE ES REALITZEN»**

mentals de tipus antropocèntric. S'ha argumentat, així, que maltractar-los seria reprovable en la mesura que això produeix un pernicios efecte educatiu que propicia comportaments o actituds que poden redundar en perjudis per a les persones. Aquesta idea la trobem ja en Tomàs d'Aquino: «Si algú s'acostuma a ser cruel amb els animals fàcilment ho serà després amb els seus semblants.» S'ha assenyalat, per exemple, que l'experimentació amb animals pot incrementar, en els metges que la duen a terme, la insensibilitat davant del dolor dels seus pacients humans. Caldria replicar, no obstant això, que aquests eventuais efectes secundaris dels assajos amb animals queden normalment compensats pels beneficis per al benestar humà que se'n deriven.

La moderna oposició a l'experimentació amb animals, amb tot, no té tant a veure amb arguments de tipus científic o amb raons antropocèntriques com les que acaben d'exposar-se, sinó més aviat amb la creixent preocupació que una part cada vegada més important de la societat mostra pel benestar animal, considerat no com un instrument per a la consecució de fins humans sinó com un fet intrínsecament valuós, digne de consideració i de respecte per ell mateix.

Aquesta preocupació creixent ha estat alimentada per diverses concepcions filosòfiques que han tractat de justificar racionalment el valor intrínsec del benestar animal, que certament representa un canvi d'enorme calat en el pensament occidental, tradicionalment antropocèntric. Els arguments esgrimits són principalment dos. El primer és de tipus utilitarista. Si el principi ètic fonamental és maximitzar el benestar (o, dit d'una altra manera, minimitzar el patiment) del nombre més gran possible d'individus, també els animals mereixen la consideració de tals a aquests efectes, perquè també ells són capaços de sentir i expressar benestar (o dolor). El segon argument és complementari de l'anterior: el mer fet de pertànyer a una espècie o una altra no constitueix una raó que justifique una diferència de tracte als efectes de merèixer protecció contra el patiment; no hi ha una raó suficient per la qual els nostres deures ètics amb altres éssers vius capaços de sentir es facen dependre de l'espècie a què aquests pertanyen; l'«especisme» seria una forma de discriminació tan injustificable com les basades en el sexe, la raça o la religió.

■ EL LÍMIT DE LA LLIBERTAT CIENTÍFICA I EDUCATIVA

La creixent preocupació social ha trobat reflex en nombroses normes jurídiques internacionals, comunitàries, estatals, autonòmiques i fins i tot locals en virtut de les quals es regulen diverses activitats humanes que posen en joc el benestar dels animals. Per descomptat que aquest cos normatiu no els garanteix ni de lluny

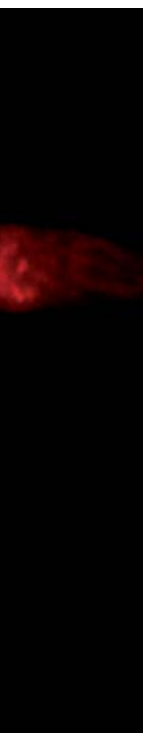

Quan parlem d'experimentació animal acostumem a pensar en simis, rates o ratolins, però hi ha també models animals que no sofreixen, com és el cas de *Caenorhabditis elegans*. Aquest nematode ha representat un paper fonamental en els estudis de genètica del desenvolupament i en l'actualitat és un model molt usat per a estudiar les causes de les malalties humanes i els possibles tractaments. En l'empresa Biópolis s'empra aquest organisme com a model per a estudiar com distints ingredients alimentaris afecten el desenvolupament de malalties com l'Alzheimer o l'obesitat. En el cas de l'obesitat, s'han identificat uns 300 gens humans relacionats amb aquesta afecció, i el 90% es troben presents en el genoma de *C. elegans*. Experimentalment, el que es fa és mesurar l'acumulació de greix en els cossos de cucs gràcies a l'absorció d'un colorant roig en els glòbuls de greix, tal i com es pot veure en el detall ampliat de la imatge. Proporcionant distints aliments a aquests nematodes s'avalua quin és el seu efecte sobre l'acumulació de greixos.

una protecció jurídica equiparable a la dispensada als éssers humans, però sí almenys tracta d'estalviar-los certs patiments, a costa de limitar de manera més o menys intensa diverses llibertats, i de dificultar o fins i tot impedir la satisfacció de certs interessos humans.

Una d'aquestes activitats, probablement la més polèmica i la més intensament regulada de totes, és la utilització d'animals amb fins científics i educatius. La recent Directiva comunitària 2010/63/UE, de 22 de setembre de 2010, pot servir per a il·lustrar els principis inspiradors i l'abast de les regulacions establertes en aquest àmbit. Aquesta norma constitueix una manifestació més de la tendència que s'ha anat observant clarament durant les últimes dècades, a elevar el nivell de protecció jurídica del benestar animal.

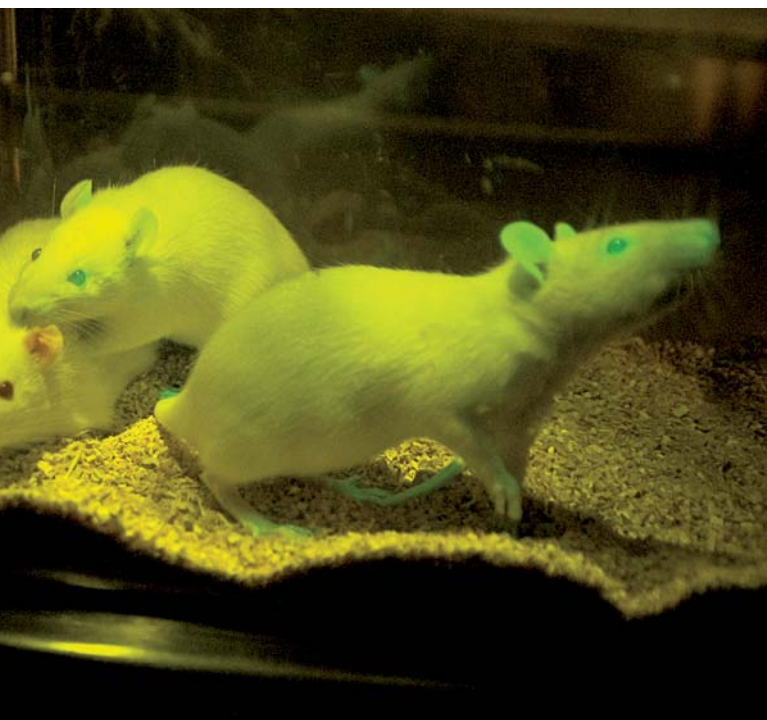

Les seues disposicions s'inspiren en els denominats principis de reemplaçament, reducció i refinament. És a dir, cal tractar de: *reemplaçar* la utilització d'animals vius per a fins científics i educatius per altres mitjans alternatius igualment útils per a aconseguir aquests fins; *reduir* fins on siga factible el nombre d'animals vius utilitzats, mentre no siga possible el reemplaçament total; i *refinar* els procediments, tècniques i mètodes empleats, amb l'objectiu de causar el menor patiment possible als animals.

Aquests criteris constitueixen el corollari del principi subjacent segons el qual ha de protegir-se el benestar dels animals en la mesura que siga possible, tenint en compte les limitacions fàctiques i jurídiques existents. Observeu que aquest és un mandat que no té caràcter absolut, sinó que troba límits derivats de la necessitat de protegir altres interessos o béns que –s'estima– tenen en principi

**«RESULTA DIFÍCIL TROBAR
ALGUN PARÀMETRE NO
ARBITRARI QUE PERMETA
PONDERAR I COMPARAR
BÉNS APARENTMENT
INCOMPARABLES, COM
EL BENESTAR DE LES
PERSONES I EL DE LA RESTA
D'ANIMALS»**

En alguns àmbits com la medicina o la farmacologia, els experiments amb animals tenen una gran rellevància. En la imatge, la rata de l'esquerra va ser creada usant tecnologia de nucleases de dits de zinc per desactivar el gen de la proteïna verda fluorescent, que sí que tenen les rates de la dreta. Aquesta tecnologia, presentada a la revista *Science* el 2009, pot ser aplicada en el desenvolupament de tractaments de malalties humanes.

major valor, com la protecció de la salut humana i del medi ambient.

Cal advertir que, paradoxalment, aquesta regulació és fins a cert punt incoherent amb les teories filosòfiques que han impulsat el «moviment d'alliberament animal» i que han propiciat el sorgiment d'aquest, en la mesura que ací el legislador continua incorrent en un evident especisme, perquè atorga un valor molt major al benestar dels éssers humans

que al de la resta dels animals. També sembla caure ocasionalment en una mena d'antropomorfisme, perquè protegeix en major grau aquells animals que presenten major semblança amb l'home, com ara els primats no humans i els simis antropoides. Fa la impressió que l'objectiu principal i directe del legislador no és tant de salvaguardar el benestar animal, considerat un bé intrínsecament valuós, com protegir les conviccions i els sentiments de moltes persones, segons els quals cal evi-

tar certs patiments a determinats animals.

Les abundants disposicions reguladores de la utilització d'animals amb fins científics i educatius plantegen problemes jurídics rellevants. Se suscita, per exemple, la qüestió de la compatibilitat amb el dret fonamental a la llibertat científica establert en l'article 20.1.b de la Constitució espanyola vigent, perquè, segons ha declarat reiteradament el nostre Tribunal Constitucional, els drets fonamentals només poden ser limitats per salvaguardar un fi de rang constitucional, i la veritat és que el benestar dels animals no té aquesta consideració.

El Tribunal Constitucional també ha deixat ben clar que les restriccions dels drets fonamentals han de ser proporcionades: els beneficis han de superar els costos. Algunes disposicions legals imposen també la necessitat d'efectuar una anàlisi cost-benefici semblant, si bé en sentit invers, per precisar la licitud de certs procediments científics o educatius que ocasionen patiment als animals. El problema és que, en qualsevol dels dos casos, no sembla gens senzill dur a terme aquesta anàlisi. Es fa difícil trobar algun paràmetre no arbitrari que permeta ponderar i comparar béns aparentment incomparables, com ara el benestar de les persones i el de la resta d'animals.

■ L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA

Una altra qüestió d'interès i summament controvertida, que ja ha començat a plantejar-se en la pràctica, és si

© PLoS ONE

© Clínica Universitaria de Navarra / Sara Becerril

L'oposició que existeix actualment a l'experimentació amb animals no té tant a veure amb raons de tipus científic com amb una preocupació creixent pel benestar animal en la nostra societat. Açò ocorre amb més freqüència amb determinades espècies, com els simis, que ens resulten especialment pròximes. De fet, en l'any 2010, la Unió Europea va prohibir l'ús de grans primats en experiments, excepte en un supòsit: en l'estudi de malalties que suposin una gran amenaça per a la salut humana, quan no es puguin arribar a els mateixos objectius emprant mètodes de laboratori o altres espècies alternatives. Al desembre de 2011, un informe encarregat pel congrés dels Estats Units a l'Acadèmia Nacional de Ciències i el Consell Nacional d'Investigació d'aquest país advoca per adoptar mesures similars a les de la Unió Europea. A l'esquerra, un estudi sobre autoreconeixement en mones rhesus a la Universitat de Wisconsin-Madison (EUA). A la dreta, un ratolí amb obesitat severa, al Laboratori d'Investigació Metabòlica de la Clínica Universitària de Navarra.

els estudiants tenen dret a objectar, per raons de consciència, a la realització de pràctiques obligatòries o exàmens que comporten dolor o patiment per als animals.

La Constitució espanyola ha establert expressament el dret d'objecció de consciència només respecte del servei militar obligatori (article 30.2). Però no és desenraonat entendre que les llibertats ideològica, religiosa i de culte reconegudes en l'article 16.1, que permeten als ciutadans actuar d'acord amb les seues conviccions i mantenir-les enfront de tercers amb plena immunitat de coacció enfront de l'Estat, comprenen també, en principi, el dret de tota persona a ser eximida del compliment d'altres deures, encara que tal dret no haja estat previst per la llei, i sense perjudici que aquest dret pugui i haja de ser limitat en la mesura proporcionada per satisfer algun fi legítim.

La jurisprudència del Tribunal Constitucional no és del tot clara en aquest punt. En alguna sentència s'admet que, de l'article 16.1 citat, se'n deriva directament un dret d'objecció de consciència, exigible fins i tot en els casos en què el legislador no ho haja previst (53/1985 d'11 d'abril, relativa a l'avortament), mentre que en altres sembla negar-se l'existència d'un dret d'aquesta mena (160 i 161/1987, de 27 d'octubre). Aquesta última és també la posició mantinguda pel Tribunal Suprem,

per exemple, en relació amb l'assignatura d'Educació per a la ciutadania.

Siga com siga, convindria que el legislador tinguera en compte aquest nou problema i tractara de resoldre'l ponderant adequadament tots els interessos en joc. En un món tan especialitzat i plural com el nostre, potser no és absolutament necessari que tots els biòlegs i els veterinaris, sense cap excepció, posseeixen certes habilitats pràctiques, a costa de violentar la consciència d'un nombre significatiu d'aquests professionals. ☺

**«NO EXISTEIX A PRIORI
CAP GARANTIA QUE ELS
EFECTES EN LA CONDUCTA
O EN EL COS HUMÀ HAGEN
DE SER EQUIVALENTS ALS
OBSERVATS EN ALTRES
ANIMALS DURANT UN
EXPERIMENT»**

BIBLIOGRAFIA

- BEAUCHAMP *et al.*, 2008. *The Human Use of Animals*. Oxford University Press. Oxford.
- CIRSOVIUS, T., 2002. *Die Verwendung von Tieren zu Lehrzwecken*. Nomos. Baden-Baden.
- DE LORA, P., 2003. *Justicia para los animales. La ética más allá de la humanidad*. Alianza. Madrid.
- DOMÉNECH PASCUAL, G., 2004. *Bienestar animal contra derechos fundamentales*. Atelier. Barcelona.
- MONAMY, V., 2009. *Animal Experimentation: A Guide to the Issues*. Cambridge University Press. Cambridge.
- REGAN, T., 2004. *The Case for Animal Rights*. University of California Press. Berkeley.
- SINGER, P., 1990. *Animal Liberation*. New York Review. Nova York.

Gabriel Doménech Pascual. Professor titular de Dret Administratiu. Universitat de València.